

Sukulehteä tekemässä

Hannu Korhonen, Orimattila

Sukulehtemme Wanha Tuomas on ilmestynyt jo neljännesvuosisadan ajan. Lehteä on koko ajan tehty ilmaisena harrastustyönä. Kirjoituspalkkioitakaan ei ole maksettu. Siitä huolimatta sukulaiset ja välistä muutkin ovat tarjonneet hengentuotteitaan julkaistaviksi, joten lehti on saanut jatkaa toimintaansa. Tässä jutussa kerrotaan, miten sukulehteä on tehty ja miten se on muuttunut ajan myötä.

Jäsenille oli lähetetty 1980-luvulla sivun tai kahden pituinen kirjeenmuotoinen sukutiedote kerran vuodessa. Sitten 1990-luvun alussa sukuneuvostossa ruvettiin pohtimaan sen laajentamista tiedotuslehdeksi. Helmikuun 1992 alussa "lehtisestä" on keskusteltu sukuneuvostossa. Esillä ovat olleet nimiehdotukset "Tuomaan sanomat" ja "Paavon sanomat", joista edellinen viittaa kantaisäämme ja jälkimmäinen Vihta-Paavoon.

Sukuneuvoston pöytäkirjoja noilta vuosilta ei löytynyt eikä kukaan oikein muista, miten idea lehden tekemisestä syntyi. Luulen kuitenkin olleeni aloitteellinen tässä asiassa, sillä olin tehnyt monta vuotta muutaman muun opettajan kanssa Matemaattisten aineiden opettajien liiton oppilaslehteä. Siinä yhteydessä toimitus- ja kirjapainotyö olivat tulleet tutuiksi. Paljon apua sukulehden tekemisessä on ollut myös oppilaslehteä tehdessäni käymästäni pitkistä tietokirjoittajakurssista.

Tulevasta lehdestä kerrottiin vuoden 1992 sukutiedotteessa ja siitä keskusteltiin kesällä sukukokouksessa Laukaassa. Asiaa edistämään nimettiin toimikunta, johon tulivat kuulumaan Hannu Korhonen, Ritva Tikkanen, Ulla Korhonen ja myöhemmin nimettävä toimittaja. Mitään toimittajaa ei kuitenkaan koskaan valittu, vaan tammikuussa 1993 sukuneuvosto antoi toimittamisen valitun toimikunnan tehtäväksi ja päätti, että lehti julkaistaan monisteasuisena, mikä tarkoitti käytännössä A4-kokoa ja offset-painoa.

Lehden nimeksi tuli Ilkka Korhosen ehdotuksesta Vanha Tuomas. Käytännössä työtä ei kuitenkaan ollut helppoa jakaa, sillä Ritva Tikkasella oli sihteerin asemassaan ihan tarpeeksi sukuseuran töitä ja Ulla Korhosen osallistumista vaikeuttivat pitkät etäisyydet Kuopion ja Orimattilan välillä. Siksi toteutusvastuu jäi valtaosaltaan toimikunnan kolmannen jäsenen, nykyisen toimitussihteerin tehtäväksi.

Sukuneuvoston eli sukuseuran hallituksen puheenjohtaja kirjoitti lehden pääkirjoituksen ja sihteerin terveisiä, nykyiseltä nimeltään jäsentietopalsta, mutta muuten lehden tekeminen ajautui siis tehtäväksi Orimattilassa. Lehden organisaatiota vahvistettiin 2000-luvun ensikymmenen puolivälissä, kun sukuneuvoston varapuheenjohtaja Minna Vanhämäki valittiin lehden vastaavaksi päätoimittajaksi. Nimitys ei suinkaan ollut vain muodollisuus, sillä hänestä on ollut lehden tekemisessä suurta apua ja tukea, kun hänellä on monien muiden avujensa ohella suomenkielen yliopistokoulutus. Toimitus oli senkin jälkeen vielä pitkään muodollisesti organisoinnissa, sillä vasta vuonna 2013 lehden tekijä nimettiin toimitussihteeriksi.

Kirjapainot vaihtuvat

Ensimmäiset lehdet tehtiin paperitaitolla. Tämä tarkoittaa sitä, että tekstit kirjoitettiin tekstinkäsittelyohjelmalla ja tulostettiin paperille samoin kuin kuvatkin. Tuotos kuvattiin kirjapainossa ja painettiin lehdeksi. Tällaisen alkeellisen menettelyn tuottaman painolaadun heikkous näkyy ensimmäisen vuonna 1993 ilmestyneen lehden kuvista. Lehteä painettiin aluksi pienissä kirjapainoissa Orimattilassa: Kirjapaino Rahikka Ky, HR-Lomakepaino ja Orimattilan offsetpaino.

Lehden laajentuessa ja vaatimustason kasvaessa ruvettiin pyytämään tarjouksia kauempaakin. Vuosien 1998–2001 lehdet painoi Yliopistopaino Helsingissä. Seuraavana vuonna Domus-offset Tampereelta teki edullisimman painotarjouksen. Lehteä tehtiin koko ajan halvinta ratkaisua etsien. Painoasu oli yksivärinen ja paperi uusiopaperia. Painotarjouksia pyydettiin muutaman vuoden välein, mutta Domus-offset pärjasi hinta-

kilpailussa jatkuvasti. Lehti painettiin Tampereella aina vuoteen 2014 asti, vaikka Kopijyvä oli välillä ostanut pienemmän painotalon.

Vuonna 1996 siirryttiin sähköiseen taittoon. Lehti tehtiin kaupallisella PageMaker-ohjelmalla. Näidenkin lehtien taittovedokset tulostettiin aluksi paperille. Kirjapaino kuvasi sitten paperisivut ja painoi lehden. Vuonna 2006, kun olin jäänyt eläkkeelle, edessä oli uusien ratkaisujen etsintä. Onneksi silloin oli tarjolla avoimen ympäristön taitto-ohjelma Scribus. Yhteisö sattui myös tarjoamaan koulutusta juuri silloin. Eihän sukuseuralla ollut varaa lähettää kurssille, mutta järjestäjät ottivat kaksi etäopiskelijaa, joten kurssin voi käydä verkon välityksellä ilman läsnäoloa.

Ilmaisojelman Scribus ei ehkä ollut ihan niin helppokäyttöinen eikä monipuolinen kuin kaupallinen ohjelma, mutta se riitti mainiosti sukulehden tarpeisiin. Ja on riittänyt tähänkin asti. Luullakseni juuri tässä yhteydessä alettiin lähettää lehti sähköisessä muodossa kirjapainoon. Painotekniikka muuttui samalla offsetista digipainoksi, mikä tarkoitti sitä, että lehti tulostettiin sähköisestä pdf-originaalista suoraan paperille ilman välivaiheita. Se helpotti tekemistä ja painojälkikin parani.

Ulkoasu muuttuu

Sillä tavalla toimittiin sitten kymmenen vuotta. Välillä sukuneuvosto keskusteli lehden värillisyydestä, mutta ratkaisu osoittautui kerta kerralta liian kalliiksi. Yksivärinen lehti täytti tarkoituksensa. Lukijat, sukuseuran jäsenet eivät enempää vaatineet. Mutta kilpailussa sillä ulkoasulla ei pärjätty. Lähetin kerran lehden sukulehtikilpailuun saadakseni ulkopuolista arviota lehdestä ja ehkä myös ohjeita paremman lehden tekemiseen. Ei sijoitettu eikä sanaakaan saatu palautteeksi.

Olin silloin tällöin pyytänyt tarjousta nelivärisestä lehdestä ja myös sellaisesta versiosta, jossa kannet olisivat neliväriset, vaikka sisus olisikin edelleen yksivärinen. Vuonna 2015 saimmekin kohtuullisen edullisen tarjouksen nykyiseltä kirjapainoltamme Kevamalta Kuopiosta. Värilliset kannet eivät olleet enää kalliit. Hintahaitari oli kuitenkin laaja. Kallein tarjous oli yli kolminkertainen halvimpaan verrattuna aivan samasta tuotteesta. Lehden tekemiseen

muutos ei vaikuttanut, sillä sähköisessä muodossaan lehteä oli tehty jo vuosia.

Lehden sivumäärä oli koko ajan kasvanut. Niinpä uusi paino ehdotti liimasidosta aikaisemman selästä nidotun vihon asemesta. Tästä oli sekin tekninen etu, että kun aukeamankokoiset sukupuut olivat aikaisemmin olleet sidottuja keskiaukeamalle, niin nyt niitä voidaan sijoittaa taittolehtinä juuri siihen kohtaan, mihin ne asian mukaan kuuluvat. Liimasidos mahdollistaa myös paksumman lehden tekemisen.

Värikansilla osoittautui olevan yllättävän suuri merkitys. Sukuneuvoston jäsen Jyrki Korhonen ehdotti vuoden 2015 lehden lähettämistä sukulehtikilpailuun. En ollut asiasta ollenkaan innostunut, koska aikaisemmalla kerralla osallistumisesta ei ollut tullut mitään palautetta. Nyt kuitenkin pärjättiin hyvin. Tultiin toiseksi sukuseurojen lehtien sarjassa 30 lehden joukosta. Ja luullakseni juuri värikansien ansiosta, sillä sisällön asu ei ollut juurikaan muuttunut.

Tietysti tässä on vuosien aikana myös opittu paljon. Erityisesti kuvien käsittely on nykyisillä ohjelmilla aivan toista kuin pari vuosikymmentä sitten. Haalistuneesta ja repeleisestakin alkuperäiskuvasta saa ihan katseltavaksi kelpavaa. Puutteet ja viat on toisaalta vain hyväksyttävä, sillä vanhat kuvat ovat ainutkertaisia. Parempia ei ole saatavissa eikä aina ehkä edes olemassakaan.

Kirjoittajakunta monipuolistuu

Ensimmäisissä lehdissä oli vain seurauutisia, runoja ja sukuneuvoston jäsenten kirjoittamia pikkujuttuja. Kolmanteen lehteen saatiin jo uusi kirjoittaja, joka kertoi viitasaarelaisen Silon talon pihapiiristä. Jutut olivat edelleen hyvin lyhyitä, sivun, enintään kahden pituisia. Vasta vuoden 1998 lehdessä oli kaksi muun kuin sukuneuvoston jäsenen kirjoittamaa tekstiä: Riutan Iita muisteli lapsuuttaan Vessannolla ja Paavo Korhonen kirjoitti huonekalutehdas Korhosen toiminnasta.

Lehti oli aluksi pieni myös sivumäärältään. Vielä vuoden 2000 lehdessä oli vain 12 sivua. 20 sivun raja ylitettiin vuonna 2004. Sivumäärä oli pitkään 30:n tuntumassa. Se raja ylitettiin lopullisesti vasta vuonna 2012. Sisältö oli alkanut kuitenkin monipuolistua jo heti 2000-luvun alusta, kun sukulaiset olivat

ottaneet lehden omakseen ja alkaneet lähetellä juttuja ja runoja yhä useammin. Tekemiseenkin oli enemmän aikaa, kun olin jäänyt eläkkeelle vuonna 2005.

Samoilla tienoilla lehtemme alkoi muuttua seura-asioista kertovasta tiedotuslehdestä sukulehdeksi. Yksi edelläkävijöistä oli Marjatta Korhonen, joka kirjoitti 2000-luvun ensikymmenen jälkipuolella useita kertomuksia Kärkkäälän Korhosista. Sukuselvityksiä oli julkaistu jo pitempään yksi vuodessa aina, kun sellainen juttu oli saatu, ensimmäiset Ilkka Korhosen kirjoittamina, mutta pian monien muidenkin.

Lähetettyjen kirjoitusten ohella yhä tärkeämmiksi alkoivat nousta lukijoiden ehdotukset kiinnostavista aiheista. Näitä ovat lähettäneet vuosien aikana muiden muassa Mäntän Pekka Korhonen, joka on itsekin ollut kirjoittajana monessa artikkelissa, Vesannon Jyrki Korhonen, Siilinjärven Martti Korhonen sekä Suolahden Eine Rautavirta ja Veli Rytönen. He ja monet muutkin ovat olleet suureksi avuksi toimittaessaan auliisti tietoja ja kuvia sekä pyydettyä että jopa pyytämättäkin. Erityisesti kirjaesittelyt ovat olleet yksinomaan sukulaisilta saatujen vihjeiden varassa.

Artikkeleista on usein juuri tämän ansiosta alkanut tulla pitempiä ja yksityiskohtaisempia. Monipuolisuutta tuo myös se, että kirjoittajat toimivat yhdessä niin, että yhdellä artikkelilla saattaa olla puolen tusinaakin kirjoittajaa. Yhteen lehteen kirjoittajien määrä kasvaa myös. Vuoden 2016 lehteen kirjoitti kaikkiaan parikymmentä henkeä.

Lehden tekemisestä

Ensimmäisten lehtien tekoon meni vain muutama päivä vuodessa, ja lehteen pantiin kaikki materiaali, joka vain saatiin. Muutamaa viimeistä lehteä on tehty jo lähes ympärivuotisesti. Sukulehtemme tekeminen onkin muuttunut yhä pitkäjänteisemmäksi ja suunnitelmallisemmaksi. Joitakin juttuja valmistellaan jopa useita vuosia idean syntymisestä lukien. Oman aikansa saattaa viedä kirjoittajan innostaminen ja saaminen uskomaan siihen, että oman lähisuvun vaiheet kiinnostavat myös muita sukulaisia.

Juttuja on alkanut kertyä varastoon, sillä kaikkea ei voida aina julkaista heti. Nykyinen

sidostapa ei rajoita lehden kokoa, mutta lehti pysyy ehkä kiinnostavampana, kun samaan lehteen ei tule monta samantapaista juttua. Niinpä erityisesti toimituksen tekemät jutut saattavat nykyään joutua odottamaan useita vuosia. Sen sijaan uusien kirjoittajien jutut pyritään julkaisemaan mahdollisimman pian.

Tärkeäksi tekijäksi lehden tekemisessä on osoittautunut kirjoittajien tukeminen ja opastaminen. Kiinnostavia tarinoita on paljon. Ongelmana on saada muokatuksi olemassa olevasta aineistosta jotakuinkin yhtenäinen juonellinen kokonaisuus, jota lukija on helppo seurata. Monesti lukijat tarvitsevat myös taustatietoja ja selityksiä. Useissa tapauksissa on käytetty sellaista työnjakoa, että kirjoittaja kertoo kiinnostavan tarinan ja toimitus taustoittaa juttua esimerkiksi selvittämällä tarinassa esiintyvien henkilöiden sukutaustan ja laatimalla sukulaisuussuhteita havainnollistavia sukupuuta.

Merkittävä asia on myös sen esille tuominen, miten pikkutarkkaa ja työlästä monista lähteistä koottavien sukutietojen yksityiskohtien kerääminen ja varmistaminen on. Toisen käden lähteisiin ei useinkaan ole luottamista, vaan tiedot on tarkistettava alkuperäislähteistä, joissa niissäkin voi olla virheitä, jotka paljastuvat vasta vertaamalla useaa lähdeasiakirjaa. Lyhyenkin jutun taustoittaminen ja siinä esiintyvien ihmisten henkilöllisyyden varmistaminen saattaa siksi vaatia melkoisen suuren lähdemäärän läpikäymistä. Oikeastaan vasta viime vuosisadan puolelta kirjoittajilla alkaa olla tarkkoja päivämääriä ja vuosilukuja ja niiden varassa siltä ajalta eletäänkin, sillä 1900-luvun tiedot ihan alkuosaa lukuunottamatta ovat maksullisten henkilörekisterien uumenissa.

Monesti vanhoissa asiakirjoissa esiintyvät yksityiskohdat, varsinkin lyhenteet jms. eivät avaudu ilman esillä olevan asiaan liittyvän alan tai ajankohdan historian erikoistuntemusta. Suuri kiitos on osoitettava monille asiantuntijoille, jotka ovat olleet valmiita jakamaan tietämystään. Näitä henkilöitä on sekä yliopistoissa että arkistoissa. Arkistohenkilökunta auttaa myös auliisti lähteiden etsimisessä. Myös muilta sukututkijoilta on saatu paljon tulkinta-apua esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa käsinkirjoitetun lähteen teksti ei ota avautuakseen toistuvista yrityksistä huolimatta. Yksin ei kannata jäädä tuskailemaan, vaan apua kannattaa pyytää.

Sukulehteä ei olisi ilman kirjoittajia. Siinä suhteessa tämä suku ansaitsee erinomaisen kiitoksen. Kirjoituksia ja ehdotuksia kirjoituksiksi tulee runsaasti. Siltä osalta lehden tulevaisuus on turvattu. Suku on myös suuri, joten aiheita ei puuttune tulevaisuudessakaan. Ja vaikka et heti ryhtyisikään kirjoittamaan sukulehteen, niin vanhat kirjeet, asiakirjat ja kuvat kannattaa panna talteen. Samoin kannattaa haastatella vanhoja sukulaisia ja panna muistiin heidän kertomuksiaan. Niillä on suuri merkitys arkistotietojen täydentäjänä sitten, kun kiinnostus herää.

Entä tulevaisuus

Nykyinen toimitussihteeri alkaa olla jo vanha. Takana on 25 vuoden rupeama sukulehden tekemisessä. Työtä ja vastuuta olisi hyvä ruveta jakamaan ja valmistella sillä tavalla lehden tekemisen siirtämistä kokonaan nuorempiin käsiin. Työ on nykyisellään järjestetty niin, että se olisi helposti jaettavissa isompiin tai pienempiin osiin halun, kiinnostuksen, taitojen ja käytettävissä olevan ajan mukaan.

Kaikkein kiireellisin olisi tarkistuslukijan saaminen. Lehteen jää joka vuosi lukuisia pieniä virheitä – turhia merkkejä, puuttuvia merkkejä, vääriä kirjaimia – joita ennen sanottiin lyönti- tai painovirheiksi. Tarkistuslukijan tehtävä olisi käydä taittovedos läpi ja korjata virheet. Se ei näytä onnistuvan toimitussihteeriltä. Työtä olisi päivää, pari vuodessa, mutta merkitys lehden lukijalleen antamalle vaikutelmalle olisi suuri. Samoin kuvankäsittelyn osajalle olisi töitä.

Kolmas helposti jaettavissa oleva tehtävä olisi juttujen toimittaminen, mikä on yksinkertaisimmillaan oikeinkirjoituksen tarkistamista, sanajärjestysten ja kappalejakojen hienovaraista parantelua, kuvatekstien tekemistä, otsikon muotoilua ja kaikkea muuta sen tapaista. Tavoitteena on tehdä jutusta mahdollisimman luettava. Jotkut kirjoittajat toivovat perusteellisempaakin muokkausta, jopa jutun rakenteen suunnittelua aina juonen ja näkökulman valintaan asti. Joissakin jutuissa saattaa myös olla kirjoittajan lisäksi useampia avustajia, jotka toimittavat kuvia tai muistitietoa. Yhteydenpito näihin ja jutun

lopullinen kokoaminen kuuluvat myös jutun toimittamiseen. Tätä työtä olisi jaettavissa juttukohtaisestikin käytettävissä olevan työajan mukaan.

Sitten on paljon valmistelu- ja pohjustustyötä, joka voi olla aiheiden etsimistä ja yhteyden pitoa tuleviin kirjoittajiin, neuvomista, opastamista ja rohkaisua. Monet jutut lähtevät nimittäin liikkeelle siitä, että sukulainen ottaa yhteyttä kysyäkseen jotain omaan sukuhaaraansa liittyvää asiaa. Juttuihin liittyy myös jälkihoitoa. Kirjoittajille lähetetään lehdestä yksi kirjoittajakappale kiitokseksi, kun kirjoituspalkkioita ei makseta. Siinäkin on oma työnsä, vaikka ei se vie kuin muutaman tunnin vuodessa.

Myös graafinen suunnittelu ja taitto olisivat eriytettävissä toimitustyöstä. Tämä on ehkä suurin ja näkyvin yhtenäinen tehtävä lehden tekemisessä. Vaikka ei siihenkään mene osaavalta tekijältä kuin muutama päivä, jos jutut on huolella toimitettu. Nämä edellyttävät tekijältään jo teknistä osaamista ja tarvittavia välineitä sekä parhaimmillaan graafisen suunnittelun tajua, mutta sekin valinta tulee sukuseuralle eteen ennen pitkää käytännön pakosta, sillä nykyinen taittaja on jo kahdeksannella vuosikymmenellään. Jos olet perillä edes auttavasti taittotyöstä tai haluaisit ruveta sitä opettelemaan ja sinulla olisi viimeistään muutaman vuoden päästä aikaa siihen, niin ota yhteyttä päätoimittajaan tai toimitussihteeriin.

Pieni taloushallinnon palanenkin olisi tarjolla. Talous on edelleen sukuseuran kynnystekijä, sillä toiminta pyörii ensisijaisesti jäsenmaksujen varassa. Lehti painetaan siellä, mistä työ on saatavissa edullisesti. Markkinoiden seuraaminen, painotarjousten pyytäminen ja yhteydenpito kirjapainoon ovat myös oma, pieni mutta tärkeä tehtävänsä.

Yksi uusi, erillinen toimituksellinen tehtävä olisi myös tarjolla. Henkilökuvia elävistä sukulaisista on toivottu lehteen jo pitkään. Nyt olisi suunniteltuna valmis yhden sivun formaatti. Ei tarvittaisi muuta kuin tekijä etsimään kiinnostavia sukulaisia, julkkiksia tai taviksia, kaikki ansaitsevat esittelyn. Yhdestä kolmeen vakiomuotoista henkilökuvaa vuodessa. Vakiokysymykset, puoli liuskaa tekstiä ja valokuva. Pienimmillään puolen päivän työ vuodessa, mutta merkitys lehden ilmeelle huomattava.